

Hannu Salmi:

Suomenkielinen Wagner-kirjallisuus karttuu

ELÄMÄ JA TEOKSET BARRY MILLINGTONIN

SEURASSA

Barry Millington: *Richard Wagner – Elämä ja teokset*. Suomentanut Jopi Harri. Toimittanut Peter Häggblom. Suomen Wagner-seura r.y., Turku 2003. xiv + 349 s.

Suomen Wagner-seura on juuri julkaissut näyttävän Wagner-teoksen, joka melkein polttaa lukijan käsissä. Vaikka Wagner-kirjallisuutta ja -tietoutta on viime vuosina ilmestynyt suomeksi enemmän kuin säveltäjän kuoleman jälkeen yhteensä, lopultakin luettavaa on vielä vähän. Tuore teos, Barry Millingtonin *Richard Wagner – Elämä ja teokset*, on välttämättömän lisäksi, sillä ajanmukaisia näkemyksiä ja tulkintoja tarvitaan myös suomeksi. Toivoo sopii, että tulevina vuosina samantapaisia kirjoja julkaistaan muistakin merkittävistä säveltäjistä ja taiteilijoista, Verdistä, Chopinistä, Puccinista...

Barry Millington on taustaltaan Evening Standard -lehden musiikkikriitikko, joka on erikoistunut Wagner-teemaan. Hän on toimittanut teoksen *The Wagner Compendium*, yhden parhaista alan käsikirjoista. Yhdessä Stewart Spencerin kanssa hän on ideoinut ja toimittanut Wagnerin reseptiohistoriaa käsittelevän kokoelman *Wagner in Performance* (Yale University Press, New Haven 1992) sekä ajanmukaisia englanninnoksia sisältävän kirjekokoelman *Selected Letters of Richard Wagner* (Norton, New York 1987). Millingtonin urakoinnin keskipiste on kuitenkin alun perin vuonna 1984 julkaistu *The Master Musicians: Wagner* (Oxford University Press), jonka Suomen Wagner-seura on nyt julkaissut suomeksi. Aivan näin vanhaa perua julkaistava teksti ei tosin ole, sillä Millington korjasi ja täydensi tekstiään vuosien 1992 ja 2000 painoksiin. Millington on edelleen täydentänyt tekstiä suomenkieleen, varsinkin *Nibelungin sormuksen* produktioita käsittelevää osuutta, joten käsillä on ainutlaatuinen teos. Aiemmin kirjaa ei ole käännetty muille kielille.

Kaiken kaikkiaan Millingtonin teoksen suomenkielinen otsikko *Richard Wagner – Elämä ja teokset* on toimiva, ja ainakin kuvaavampi kuin alkuteoksen lakonisempi nimi. Millington todellakin pyrkii kuvaamaan ensin Wagnerin elämää ja sen jälkeen hänen teoksiaan. Wagnerin kohdalla voi tosin perustellusti kysyä, eikö hänen elämänsäkin ollut viime kädessä teos. Se oli luomus, jota tietoisesti muokattiin siten, että se vastaisi romanttisen taiteilijan mielikuvaa. Tähän pyrkivät paitsi Wagner itse myös hänen jälkeläisensä ja suojattinsa, jotka jatkoivat taiteilijaimagon muokkausta vuoden 1883 jälkeen. Tätä prosessia Millingtonin kirjasta ei ehkä täysin pysty hahmottamaan siksi, että rakenne on elämä ja teokset -muotoinen. Itse tulkitseen rakenneratkaisun kuitenkin tärkeänä kannanottona. Jäsennyksellään Millington vihjaa, että myös Wagnerin kohdalla elämä ja teokset on erotettavissa toisistaan. Kaikista säveltäjistä juuri Wagner on kärsinyt siitä, että hänen elämänsä ja tuotantonsa punotaan aina erottamattomaksi kokonaisuudeksi. Wagnerin harrastuksesta tulee helposti kaksijakoista: samalla kun julkenee ilmaista ihailevansa ja nauttivansa säveltäjän teoksista, on samaan hengenvetoon paheksuttava kaikkea sitä, mitä hän teki ja mitä hänen nimissään on tehty – puhumattakaan siitä, että hän ihmisenä oli, kuten sanotaan, kertakaikkisen ala-arvoinen. Tässä tilanteessa Barry Millingtonin tekstiä on nautinto lukea: hän pystyy rauhallisesti ja analyyttisesti osoittamaan, että Wagner oli aikansa lapsi, niin kuin me kaikki, mutta silti hänen teoksissaan on suuren taiteen vetovoimaa, jota saa ja täytyy tulkita.

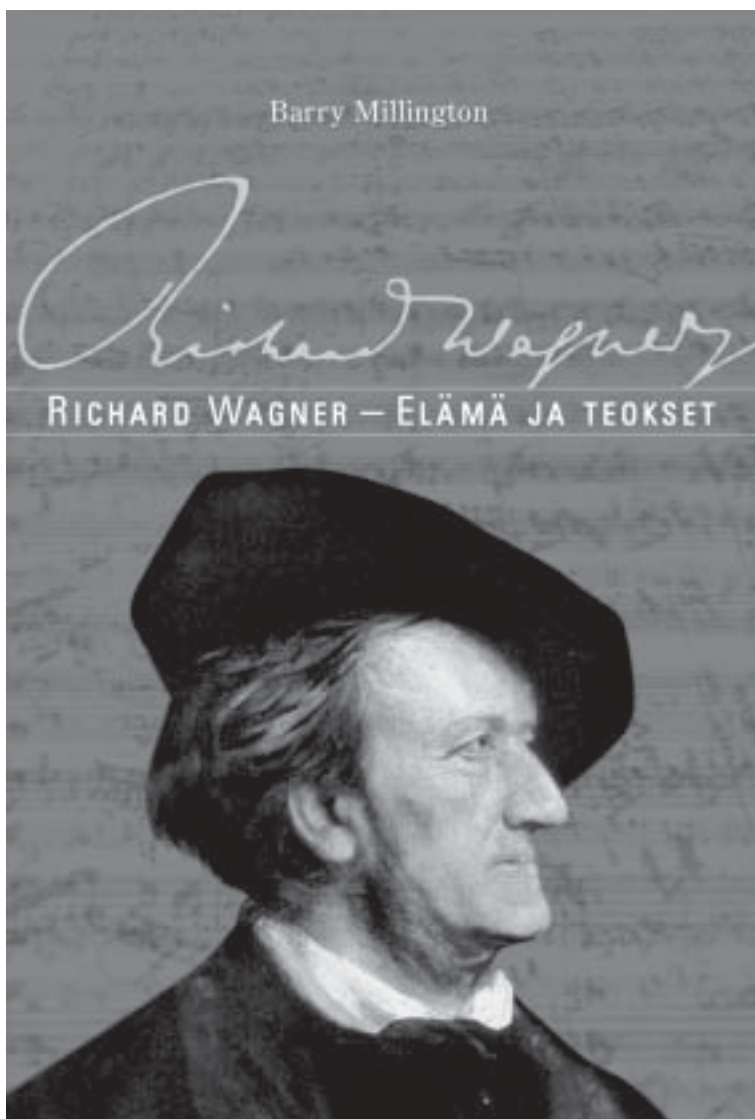
Elämään ja teoksiin keskittyvässä tarkastelussa ”teoksia” ovat ennen kaikkea Wagnerin oopperat, joita Millington kirjansa lopussa käsittelee ensi-illan mukaisessa järjestyksessä. Aivan viimeisenä on lyhyt luku Wagnerin harvemmin esitellyistä soitin- ja vokaalimusiikista. Ehkä olisi voinut olla paikallaan käsitellä koo-

tusti myös Wagneria kriittikkona, kirjailijana, runoilijana ja draamatikkona, varsinkin kun Wagner aluksi tuli tunnetuksi nimenomaan kirjallisista töistään. Draamallista ja poeettista puolta Millington kyllä käsittelee musiikkidraamojen yhteydessä, mutta muu kirjallinen toiminta jää katkelmallisen tuntuiseksi. Tämä saattaa johtua käsitteilyn rakenteesta: osa Wagnerin kirjallisista aktiviteeteista löytyy biografiselta puolelta, osa teosanalyysistä, joissa kirjoitukset esiintyvät musiikkidraamojen taustoina tai lähteinä. Niinpä Zürichin kauden kirjoitukset on käsitelty elämäkerran ohessa, kun taas Münchenin ja Tribschenin kauden kirjoituksia analysoidaan vasta ”teosten” ohessa. Esimerkiksi Wagnerin artikkelisarja ja kirja *Deutsche Kunst und deutsche Politik* (1867–68) esitellään *Nürnbergin mestarilaulajien* kohdalla ”historiallisena ja poliittisena taustana”, vaikka säveltäjän kynäily tähtäsiikin poliittiseen vaikuttamiseen Saksan yhdentymisotien puristuksessa. Tässä osuudessa on myös kömmähdyksiä, joita muutoin löytyy tarkalta ja asiantuntevalta Millingtonilta niukasti. Hän mainitsee, että kirjoitus ”Was ist deutsch?” olisi syntynyt vuonna 1865 (s. 257). Tosiasiana Wagner ei vuonna 1865 julkaissut tämännimistä kirjoitusta. Sen sijaan hän lähetti Ludvig II:lle yksityisesti päiväkirjan (*Tagebuchaufzeichnung* 14.–27.9.1865), jossa hän käsittelee saksalaisuuden olemusta ja niitä toimenpiteitä, joihin kuninkaan tulisi tarttua. Myöhemmin Wagner ryhtyi toimittamaan tekstistä artikkelia, mutta työ osoittautui vaikeaksi, koska aihe oli arkaluontoinen. Vuosien mittaan syntyi useita roskakoriin päätyneitä versioita. Julkisuuteen kirjoitus tuli vasta vuonna 1878 Bayreuther Blätter -lehdessä otsikolla ”Was ist deutsch?”. Tämä saattaa kuulostaa vähäpätöiseltä ajoitusongelmalta, mutta koska vuosien 1865–1878 välillä tapahtui koko Saksan yhtenäistymisprosessi ja Wagnerin aseman vakiintuminen, kyse on tärkeästä kirjoituksesta.

ta ja tärkeästä ajanjaksosta. Vuonna 1878 julkaistu teksti oli kaiken lisäksi olennaisesti lyhyempi, vain kolmasosa Ludvigille kynäilystä päiväkirjasta.

Tunnustan toki, että katson Millingtonin teosta liikaakin Wagnerin poliittisen toiminnan tutkijana. Jäin nimittäin miettimään myös, miksi kirjoittaja käsittelee niin lyhyesti Wagnerin flirttailua Saksan uuden poliittisen johdon kanssa. Privaatteissa kannanotoissaan Wagner oli 1860-luvulla esiintynyt väkevästi Bismarckin kriitikkona. Rautakansleri ei ollut vain ”epäsaksalaisen hengen kurja ilmentymä” (s. 88) vaan ”schlechte Kopie des undeutschen Wesens”, epäsaksalaisen olemuksen huono kopio! Vuosi 1871 muutti asetelman, ja Wagner kävi jopa Berliinissä Bismarckia tapaamassa. Tätä Millington ei kuitenkaan mainitse (vrt. s. 96–97). Wagnerin elämänhistorian käsittelyssä olisi edelleen ollut kiinnostavaa nostaa esiin vierailu Venäjälle alkuvuodesta 1863 (vrt. s. 75–76). Wagner itse arvosti menestystään Pietarissa ja Moskovassa ja harkitsi jopa säännöllisiä vierailuja Venäjälle. Tällä oli myöhemmin suuri merkitys, sillä venäläinen aristokratia muodosti tärkeän tukijoukon Wagnerin menestykselle 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Koska Millingtonin kirjan tehtävä on olla johdatus aiheeseen, on toki selvää, ettei kaikkea ole voinut käsitellä.

Puutteiden korostaminen tuntuu kohuttomalta, koska niitä on lopultakin vähän: Millingtonin kirja on harvinaisen huolellista työtä ja perustuu uusimman tutkimuksen valppaaseen seurantaan. Kirja antaa erinomaisen, päivitetyn kuvan Wagnerin elämänvaiheista ja tuotannosta. Yhdessä suhteessa kirja kaipaa kuitenkin lukuohjeen. Vaikka teoksessa on runsaasti alaviitteitä, tietojen alkupe-
rää ei ole läheskään aina osoitettu. Eri-tyisesti tämä koskee Wagnerin omaelämäkerran käyttöä lähteenä. Tekstissä viitataan *Elämäni*-teokseen (Mein Leben) vain, kun kirjoittajalla on kriittistä huo-

mautettavaa (esimerkiksi ettei *Parsifalin* idea syntynytkään pitkänäperjantaina). Tosiasiassa omaelämäkertaan perustuvia tietoja on lähes joka sivulla, alusta alkaen, vaikkei asiaa kerrotakaan. Mielestäni taustalla on yleisempi konventio viitata *Mein Lebeniin* jonkinlaisena epäluotettavuuden perikuvana. Osallistutuani teoksen suomenkielisen laitoksen julkaisemiseen ja luettuani sen useita kertoja, olen entistä vakuuttuneempi, että *Mein Lebeniä* voi pitää hyvinkin rehellisenä: Wagner paljastaa egoisminsa, kauteutensa, intohimonsa, sairautensa ja megalomaanisit haaveensa aivan avoimesti. Kyse on pikemminkin siitä, miten kirjaa haluaa tulkita. Omaelämäkertoja ei ylipäätään voi pureskelematta käyttää todisteena siitä ”mitä todella tapahtui”. Ne kertovat siitä, miten kirjoittaja elämänsä halusi nähdä ja esittää. Wagner-kirjallisuuteen on muodostunut tapa moittia *Mein Lebeniä* harhaan joh-

tavuudesta, vaikka lopulta kyse on lähteen tulkinnasta. Millingtonin kirja vahvistaa myyttiä siksi, että jokainen tilaisuus korostaa epäluotettavuutta tuodaan esiin, kun taas ”luotettavana” hyödynnettyä tietoa ei erikseen mainita.

Richard Wagner – Elämä ja teokset on aikansa lapsi, niin kuin kohteensaakin. Tärkeintä on, että teokseen on mahtunut monta oivaltavaa analyysia. Wagnerin juutalaisvihamielisyyttä Millington käsittelee monipuolisesti ja kiihkottomasti 1800-luvun kulttuuri-ilmastoa vasten, unohtamatta sitä, mitä myöhemmin tapahtui. Päteviä ovat myös teosanalyysit. Millington kirjaa erinomaisesti sekä musiikilliset että draamattiset lähtökohdat. Paikoitellen, esimerkiksi *Tristanin ja Isolden* kohdalla, tulkintapuolta olisi voinut vahvistaakin: nyt analyysi päättyy teoksen tonaalisten suhteiden käsittelyyn aivan kuin oopperan ansiot olisivat enemmän musiikillisia kuin draamattisia.

Kokonaisuutena voi silti – varauksetta – todeta, että Suomen Wagner-seura on saanut Barry Millingtonin teoksesta onnistuneen lisän kirja-
tuotantoonsa. Se syventää ja täsmentää sitä Wagnerin teosten tunnetuksi tekemistä, jonka Peter Bassettin Ring-kirja aloitti vuonna 1999. Jopi Harrin sujuva suomennos ja taitto sekä Peter Häggblomin huolellinen toimitustyö ovat tuottaneet luotettavan käsikirjan, josta on iloa Wagner-harrastajille vuosiksi eteenpäin. Kovakantisessa, kauniissa kirjassa tekstiä höyryttää runsas kuvitus, joten teos on ehdottomasti näyttävämpi kuin englanninkielinen alkuperäisteos. Millington on suomennosta varten päivittänyt myös hakemistot ja lähdeluettelon, joten teoksen kautta voi sukeltaa pidemmällekin retkelle musiikkidraaman maailmaan.

Kirjoittaja on Turun Yliopiston kulttuurihistoriallisen laitoksen professori.